

ARAŞTIRMA / RESEARCH

COVID-19 Pandemisi Sürecinde Hemşirelik Öğrencilerinin Koronavirüs Anksiyetesi Düzeyleri ve Stresle Baş Etme Şekilleri*Coronavirus Anxiety Levels of Nursing Students and Their Ways of Coping with Stress during in the COVID-19 Pandemic*Burcu DAYSAL GÜLER¹ , Birsen ALTAY² ¹Hitit Üniversitesi, Alaca Avni Çelik Meslek Yüksekokulu²Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik ABD

Geliş tarihi/Received: 01.06.2021

Kabul tarihi/Accepted: 14.09.2022

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:

Burcu DAYSAL GÜLER, Öğr. Gör.
Hitit Üniversitesi, Alaca Avni Çelik Meslek
Yüksekokulu, Çorum, Türkiye
E-posta: burcudaysal06@gmail.com
ORCID: 0000-0003-1787-9536

Birsen ALTAY, Doç. Dr.
ORCID: 0000-0001-5823-1117

Öz

Amaç: Bu çalışma COVID-19 pandemi sürecinde Türkiye’de hemşirelik öğrencilerinde koronavirüs anksiyete düzeyi ile yaşadıkları stresle başa çıkma davranışlarını etkileyen etmenleri incelemek amacıyla yapılmıştır.

Gereç ve Yöntem: Kesitsel ve tanımlayıcı tipte olan bu çalışma Eylül-Kasım 2020 tarihleri arasında Türkiye’de üniversitede öğrenim gören ve online ortamda ulaşılabilen 431 hemşirelik öğrencisinin katılımıyla tamamlanmıştır. Araştırmanın yürütülebilmesi için etik kurul izni alınmış olup, veriler Kişisel Bilgi Formu, Koronavirüs Anksiyete Ölçeği ve Hemşirelik Öğrencileri İçin Stresle Baş Etme Davranışları Ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde SPSS (IBM SPSS Statistics 24) paket programı kullanılmıştır. Değerlendirmede frekans, yüzde, Mann-Whitney U testi ve Kruskal-Wallis H testi kullanılmıştır.

Bulgular: Hemşirelik öğrencilerinin koronavirüs anksiyete ölçeği puan ortalamasının $2,27 \pm 3,04$ olduğu ve stresle baş etme davranışları ölçeği puan ortalamasının $43,49 \pm 9,00$ olduğu ve sıklıkla kaçınma ve sorun çözme baş etme yöntemlerini kullandıkları belirlenmiştir. Yaşanan stresle baş etmede öğrencilerin en fazla hastalığın bulaşmaması için gerekli tedbirleri alma (%87,0) yolunu tercih ettikleri görülmüştür. Kadın cinsiyeti, sınıf düzeyi, genel sağlık algısı, COVID-19 geçirme endişesi ve yakın çevrede COVID-19 kaynaklı ölümlerin yaşanmasının koronavirüs anksiyetesi ile anlamlı düzeyde ilişkili olduğu belirlenmiştir ($p < 0,05$).

Sonuç: Hemşirelik öğrencilerinin COVID-19’a bağlı işlevsel olmayan ve düşük düzeyde anksiyete yaşamakta ve stresle baş etmede sorun çözme ve kaçınma baş etme yöntemlerini kullanmaktadırlar. Salgın durumlarında yaşayabilecekleri olası zorluklara karşı, hemşirelik öğrencilerinin etkin baş etme becerilerini geliştirmek için çalışmalar yapılması gerektiği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, hemşirelik öğrencisi, koronavirüs, anksiyete, baş etme becerisi.

Abstract

Objective: This study was conducted to examine the factors affecting the coronavirus anxiety level and the behaviors of coping with the stress they experience in nursing students in Turkey during the COVID-19 pandemic.

Material and Method: This cross-sectional and descriptive study was completed with the participation of 431 nursing students studying at universities in Turkey between September - November 2020 and can be accessed online. Ethics committee permission was obtained to carry out the research, and data were collected using the Personal Information Form, the Coronavirus Anxiety Scale and the Stress Coping Behaviors Scale for Nursing Students. SPSS (IBM SPSS Statistics 24) package program was used to evaluate the data. Frequency, percentage, Mann-Whitney U test and Kruskal-Wallis H test were used in the evaluation.

Results: It was determined that the mean score of the coronavirus anxiety scale of the nursing students was 2.27 ± 3.04 and the mean score of the scale of coping with stress was 43.49 ± 9.00 , and they frequently used avoidance and problem-solving coping methods. In coping with the stress experienced, it has been observed that the students mostly prefer to take the necessary precautions (87.0%) to prevent the disease from being transmitted. It was determined that female gender, class level, general health perception, fear of having COVID-19, and death from COVID-19 in the immediate environment were significantly associated with coronavirus anxiety ($p < 0,05$).

Conclusion: Nursing students experience dysfunctional and low-level anxiety due to COVID-19 and use problem-solving and avoidance coping methods in coping with stress. It is thought that studies should be carried out to improve the effective coping skills of nursing students against the possible difficulties they may experience in epidemic situations.

Keywords: COVID-19, nursing students, coronavirus, anxiety, coping skills.

1. Giriş

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), Aralık 2019'da Çin'de yeni bir viral pnömoninin ortaya çıktığını duyurmuştur (1,2). Artan vakalarla birlikte hastalığın solunum yetmezliği sonucunda ölüme yol açtığı belirlenmiştir (3). Araştırmanın yazıldığı 15 Haziran 2021 tarihine kadar hastalık sebebiyle küresel olarak 175.987.176 vaka ve 3.811.561 ölüm bildirilmiştir (4). Bu hastalık DSÖ tarafından "Koronavirüs Hastalığı 2019" (COVID-19) olarak adlandırılmıştır (5). COVID-19'un damlacık yoluyla yayılıyor olması tüm dünyada vaka ve ölüm sayılarını hızla arttırmıştır (3,6). Bunun üzerine DSÖ COVID-19 salgınının 30 Ocak 2020'de uluslararası öneme sahip bir halk sağlığı acil durumu olduğunu belirtmiş (6); 11 Mart 2020'de ise "pandemi" olarak ilan etmiştir (2).

COVID-19 pandemisi sürecinde yaşanan bulaş riski, ölüm korkusu, sevdiklerini kaybetmenin acısı ve korkusu; sosyal yaşamda kısıtlamaların olması ve yaşam tarzlarının değişmesi, yalnızlık gibi pek sorun kişilerin yoğun kaygı ve korku yaşamalarına neden olmuş ve ruhsal durumlarını olumsuz etkilemiştir (7). Çin'de yapılan bir araştırmada, COVID-19'a bağlı olarak katılımcıların yaklaşık üçte birinin şiddetli anksiyete yaşadığı bildirilmiştir (8). Başka bir çalışmada katılımcıların obsesif kompulsif bozukluk, kişileri duyarlılık, fobik kaygı ve psikotiklik skorlarının yüksek olduğu ifade edilmiştir (9). Bu süreçte COVID-19'a bağlı olarak kişilerin işlevselliklerini bozacak kadar yüksek düzeyde yaşadıkları anksiyete "Koronavirüs Anksiyetesi" olarak adlandırılmıştır (1).

COVID-19 pandemisi tüm insanları etkilemiş olsa da öğrencilerin salgın endişesine ek olarak eğitimsel zorlukların getirdiği stresi de yaşamaktadırlar. Çin'de yapılan bir çalışmada, pandemi sürecinde ruhsal sağlık sorunları açısından en yüksek risk altındakilerin; gençler, sağlık çalışanları ve pandemi hakkında çok fazla düşünen kişiler olduğu belirlenmiştir (10). Öğrenciler arasında bu süreçten en olumsuz etkilenen gruplarından birisi de, hemşirelik mesleğinin en ön saflarda ve en olağanüstü koşullarda nasıl yapıldığına şahit olan hemşirelik öğrencileridir (11). Genç yaş grubunda olmaları, özellikle mesleki uygulamalı derslerin aksaması ve hemşirelerin pandemi ile mücadelede aldıkları sorumluluklara tanık olmaları öğrencilerin yaşadıkları anksiyeteyi arttırmaktadır (11,12). Literatür incelendiğinde, pandeminin hemşirelik öğrencileri üzerinde yarattığı stres ve kaygı durumunu inceleyen araştırmalar olmasına rağmen (13-15) bu süreçte öğrencilerinin yaşadıkları anksiyete ile başa çıkma davranışlarını araştıran az sayıda araştırmaya rastlanılmıştır (11,16,17). Bu araştırma, COVID-19 pandemi sürecinde Türkiye'de hemşirelik öğrencilerinin koronavirüs anksiyetesi ile yaşadıkları stresle başa çıkma davranışlarını etkileyen etmenleri incelemek amacıyla yapılmıştır.

Araştırma soruları:

- COVID-19 pandemisi sürecinde hemşirelik öğrencilerinin koronavirüs anksiyete düzeyleri nasıldır ?
- COVID-19 pandemisi sürecinde hemşirelik öğrencilerinin stresle baş etme davranışları nasıldır?
- COVID-19 pandemisi sürecinde öğrencilerin tanımlayıcı özellikleri koronavirüs anksiyetesini ve stresle baş etme davranışlarını etkiler mi ?

• COVID-19 pandemisi sürecinde hemşirelik öğrencilerinin pandemiye ilişkin özellikleri koronavirüs anksiyetesini ve stresle baş etme davranışlarını etkiler mi ?

2. Gereç ve Yöntem

2.1. Araştırmanın amacı ve tipi

Tanımlayıcı ve kesitsel türde olan bu çalışma, COVID-19 pandemi sürecinde hemşirelik öğrencilerin koronavirüs anksiyete düzeyi ile stresle baş etme davranışlarını etkileyen etmenleri belirlemek amacıyla yapılmıştır.

2.2. Araştırmanın yeri ve zamanı

Araştırma Eylül-Kasım 2020 tarihleri arasında, Türkiye'de üniversitede öğrenim gören hemşirelik öğrencilerine online ortamlarda Google Form aracılığı ile ulaşılarak yürütülmüştür.

2.3. Araştırmanın evreni ve örnekleme

Araştırmanın evrenini Türkiye'deki hemşirelik bölümü öğrencileri oluşturmuştur. Araştırmada kartopu örnekleme yöntemi kullanılmış olup, katılımcılara sosyal medya hesapları üzerinden ve mail gönderilerek ulaşılmıştır. Araştırma verileri Google Form aracılığı ile oluşturulan online form ile toplanmıştır. Online formda araştırmanın amacı, verilerin gizliliği ve araştırma dışında kullanılmayacağı konusunda bilgi verilmiş, katılımcıların gönüllü onamları alınmıştır. Araştırmaya katılmayı kabul eden 431 hemşirelik öğrencisi örneklem grubu olarak araştırmaya dahil edilmiştir.

2.3.1. Araştırmaya dahil edilme kriterleri

Üniversitelerin Hemşirelik Bölümünde okuyan, interaktif ortamda hazırlanan online formu doldurabilen ve araştırmaya katılmayı kabul eden öğrenciler çalışmaya dahil edilmiştir.

2.4. Veri toplama araçları

Verilerin toplanması için Kişisel Bilgi Formu, Koronavirüs Anksiyete Ölçeği ve Hemşirelik Öğrencileri İçin Stresle Baş Etme Davranışları Ölçeği kullanılmıştır.

2.4.1. Kişisel bilgi formu

Veri toplamak için kullanılan form, konu ile ilgili literatürden yararlanılarak (11,13,15,17) araştırmacı tarafından hazırlanan 25 sorudan oluşan kişisel bir değerlendirme formudur. Form; kişilerin yaş, cinsiyet, eğitim durumu, sağlık durumu algısı, COVID-19 sürecine ilişkin duygu, düşünce, tutum ve davranışlarını, stres durumuna verdikleri tepkileri değerlendirmeye yönelik olarak hazırlanmıştır.

2.4.2. Koronavirüs anksiyete ölçeği (KAÖ)

Lee (2020) tarafından geliştirilen ölçeğin (1) Türkçeye uyarlanması Biçer ve arkadaşları (2020) tarafından yapılmıştır (18). Ölçek, COVID-19'a bağlı işlevsel olmayan anksiyetesi olan kişileri hızlı ve güvenilir bir şekilde saptamak amacıyla kullanılmaktadır. KAÖ 5'li likert türünde bir ölçektir. Ölçek beş soru ve tek boyuttan oluşmaktadır. Ölçek "0- hiçbir zaman", "1-nadir, bir veya iki günden az", "2-birkaç gün", "3-7 günden fazla" ve "4-son iki haftada neredeyse her gün" olarak puanlanır. Ölçekten alınabilecek toplam puan 0-20 arasındadır. Ölçeğin kesme puanı ≥ 9 olarak belirlenmiştir. Ölçekten

alınan puan yükseldikçe yaşanan anksiyetenin şiddeti de yükselmektedir (1). Ölçeğin Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı 0,832 olup, ölçek maddelerine ilişkin faktör yükleri 0,625 ve 0,784 arasında değişmektedir (1). Bu çalışmada da Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı orijinal ölçekteki gibi 0,832 olarak hesaplanmıştır.

2.4.3. Hemşirelik öğrencileri için stresle baş etme davranışları ölçeği (HÖSBDO)

Sheu ve arkadaşları (2002) tarafından geliştirilen ölçeğin (19) Türkçeye uyarlanması Karaca ve arkadaşları (2015) tarafından yapılmıştır (20). Ölçek 19 maddeden ve dört alt boyuttan oluşmaktadır. Alt boyutlar; İyimser kalma, Transfer, Sorun çözme ve Kaçınma alt boyutlarıdır. 4-Katılıyorum, 3, 2, 1, 0-Hiç katılmıyorum olmak üzere beşli likert tipi değerlendirme kullanılmıştır. Alt boyut puanlarının yüksek olması, öğrencinin o baş etme stratejisini daha sık kullandığı anlamına gelmektedir. Ölçeğin orijinalinin Cronbach's alfa katsayısı 0,760 olarak belirtilmiştir (19). Bu çalışmada Cronbach's alfa katsayısı 0,725 olarak bulunmuştur.

2.5. Verilerin değerlendirilmesi

İstatistiksel analizler Statistical Package for the Social Sciences (IBM SPSS Statistics 24) programı ile yapılmıştır. Normal dağılıma uygun olmayan ölçüm değerleri için parametrik olmayan testler kullanılmıştır. Parametrik olmayan yöntemlere uygun şekilde, iki bağımsız grubun ölçüm değerleriyle karşılaştırılmasında "Mann-Whitney U" testi (Z-tablo değeri), bağımsız üç veya daha fazla grubun ölçüm değerleriyle karşılaştırılmasında "Kruskal-Wallis H" testi (χ^2 -tablo değeri) kullanılmıştır. Değerlendirmede $p < 0,05$ değeri istatistiksel açıdan anlamlı kabul edilmiştir.

3. Bulgular

Öğrencilerin yaş ortalamasının 20,22±2,08 olduğu, %85,2'sinin kadın, %39,5'inin birinci sınıf, %73,8'inin genel sağlık durumunun iyi olduğu, %89,6'sının evinde sağlık çalışanın olmadığı belirlenmiştir. Öğrencilerin %87,0'sinin COVID-19 geçirmediği, %51,3'ünün yakınlarında COVID-19 geçiren kişilerin olduğu, %83,8'inin yakınlarında COVID-19'dan ölen kimsenin olmadığı ve %67,5'inin COVID-19 sürecinde en fazla anksiyete/kayı problemi yaşadıkları belirlenmiştir. Öğrencilerin %54,5'inin pandemi hakkında yeterince bilgi sahibi olduklarını ifade ettikleri ve COVID-19 hakkında en fazla bilgi edinilen kaynağın sosyal medya uygulamaları (%70,8) ve televizyon kanalları (%57,5) olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin %77,5'inin kalabalık ortamlarda alınan tedbirleri yeterli bulmadığı, %91,4'ünün COVID-19 bulaşmasını engellemek için tedbir aldığı ve öğrencilerin COVID-19 bulaşmasını engellemek için %99,1'inin maske taktığı ve %94,9'unun sosyal mesafeye dikkat ettikleri ve %90,0'inin ellerini düzenli yıkadıkları belirlenmiştir (Tablo 1).

COVID-19 geçirmeyen öğrencilerin %66,1'inin COVID-19 geçirme endişesi duyduğu ve %53,8'inin bu süreçte hemşire olarak çalışmanın kaygı verici olduğunu düşündüğü belirlenmiştir. Öğrencilerin COVID-19'a bağlı yaşadıkları stresle baş etmede en fazla hastalığın bulaşmaması için gerekli tedbirleri alma (%87,0), müzik dinleme/film izleme (%70,8) ve sosyal izolasyon (%54,1) yollarını tercih ettikleri belirlenmiştir (Tablo 2).

Tablo 1. Öğrencilerin Demografik Bilgileri, COVID-19 Pandemisi İle İlgili Bazı Özellikleri, Bilgi ve Korunmaya Yönelik Tutumlarının Dağılımı

Değişken (N=431)	n	%	
Yaş ortalamaları [20,22±2,08 (yıl)]			
Cinsiyet	Kadın Erkek	367 64	85,2 14,8
Sınıf düzeyi	1. sınıf 2. sınıf 3. sınıf 4. sınıf	170 82 39 140	39,5 19,0 9,0 32,5
Genel sağlık durumu	İyi Orta Kötü	318 111 2	73,8 25,7 0,5
Evde sağlık çalışanı olması	Olan Olmayan	45 386	10,4 89,6
Covid-19 geçirme durumu	Geçiren Geçirmeyen Bilmeyen	24 375 32	5,6 87,0 7,4
Çevrede COVID-19 geçirme durumu	Var Yok Bilmeyen	221 187 23	51,3 43,4 5,3
Çevrede COVID-19'a bağlı ölüm olma durumu	Var Yok Bilmeyen	60 361 10	13,9 83,8 2,3
Covid-19'da yaşanan sorunlar*	Anksiyete, kaygı Yalnız hissetme Uykusuzluk Fiziksel problemler (çarpıntı, baş ağrısı, terleme vb.) İştahsızlık	291 150 127 117 70	67,5 34,8 29,5 27,1 16,2
Pandemi hakkında yeterince bilgi sahibi olma durumu	Olan Olmayan Kararsız olan	235 57 139	54,5 13,2 32,3
COVID-19 hakkında en fazla bilgi edinilen kaynak*	Sosyal medya uygulamaları Televizyon kanalları Resmi kurumların web siteleri Haber siteleri Yakın çevre (aile, akraba, arkadaş çevresi)	305 248 231 169 168	70,8 57,5 53,6 39,2 39,0
Kabalıkta ortamlarda alınan tedbirleri yeterli bulma	Bulan Bulmayan Kısmen bulan	10 334 87	2,3 77,5 20,2
COVID-19 bulaşmasını engellemek için tedbir alma	Alan Almayan Kararsız olan	394 5 32	91,4 1,2 7,4
COVID-19 bulaşmasını engellemeye alınan tedbirler*	Maske takmak Sosyal mesafeye dikkat etme Elleri düzenli yıkama Kalabalık ortamlara girmeme Zorunlu olmadıkça dışarı çıkmama El antiseptiği ya da kolonya taşıma Eldiven giyme	427 409 388 372 365 332 101	99,1 94,9 90,0 86,3 84,7 77,0 23,4

*Soruyu birden fazla cevap verilmiştir ve yüzdeler satır bazlı olarak toplam örnek sayısı üzerinden hesaplanmıştır

Tablo 2. Öğrencilerin COVID-19 Pandemisi Sürecinde Kaygı Yaşama Durumu ve Stresle Baş Etmede Kullanılan Yöntemlerin Dağılımı

Değişken	n	%
COVID-19 geçirmeyenlerin endişe duyma durumu (n=407)		
Duyan	269	66,1
Duymayan	78	19,2
Kararsız	60	14,7
Pandemi sürecinde çalışmanın kaygılandırma durumu (n=431)		
Evet	232	53,8
Hayır	103	23,9
Kararsız	96	22,3
COVID-19'da stresle baş etmede kullanılan yöntem*		
Hastalığın bulaşmaması için gerekli tedbirleri almak	375	87,0
Müzik dinlemek/Film seyretmek	305	70,8
Sosyal izolasyon	233	54,1
Dua etmek, ibadet etmek	223	51,7
İnsanlarla İnternet uygulamalarıyla iletişim kurmak	186	43,2
Sosyal destek almak (aile, arkadaşlar)	172	39,9
İnternet üzerinden alışveriş yapmak	169	39,2
Sevdikleri ile vakit geçirmek	163	37,8
COVID-19 salgını ile ilgili araştırma yapmak	153	35,5
Fiziksel aktivite/egzersiz yapmak	133	30,9
İlerde yapılacak meslekle insanlara hizmet sunmak	120	27,8

*Soruyu birden fazla cevap verilmiştir ve yüzdeler satır bazlı olarak toplam örnek sayısı üzerinden hesaplanmıştır

3.1. Hemşirelik öğrencilerinin koronavirüs anksiyetesini etkileyen tanımlayıcı özelliklerine ilişkin bulgular

Öğrencilerin KAÖ'nden aldıkları puan ortalamasının $2,27 \pm 3,04$ olduğu ve ölçeğin kesme noktası olan 9'un altında olduğu belirlenmiştir (Tablo 3). Öğrencilerin tanımlayıcı özelliklerine göre KAÖ puan ortalamaları karşılaştırıldığında; cinsiyet ile KAÖ puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($Z = -2,115$; $p < 0,05$). Kadınların KAÖ puan ortalamalarının, erkeklere göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Eğitim görülen sınıf ile KAÖ puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiş ($\chi^2 = 10,092$; $p < 0,05$) olup ikinci sınıfta okuyanların KAÖ puan ortalamalarının, birinci ve üçüncü sınıfta okuyanlara göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin genel sağlık durumu ile KAÖ puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir ($Z = -4,236$; $p < 0,01$). Genel sağlık durumu "orta" olan öğrencilerin KAÖ puan ortalamalarının, genel sağlık durumu "iyi" olanlara göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin yaşadıkları evlerde sağlık personeli olma durumu ile KAÖ puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı belirlenmiştir ($Z = -0,531$; $p > 0,05$) (Tablo 4).

Tablo 3. Öğrencilerin Koronavirüs Anksiyetesi ve Hemşirelik Öğrencileri Stresle Baş Etme Davranışları Ölçeklerinden Aldıkları Puan Ortalamaları

Ölçekler (N=431)	X±S.S.	Min.	Max.
Koronavirüs anksiyete ölçeği	2,27±3,04	0,0	20,0
İyimser kalma	8,09±3,00	0,0	16,0
Transfer	7,58±1,88	0,0	12,0
Sorun çözme	12,18±3,42	0,0	24,0
Kaçınma	15,64±4,32	0,0	24,0
Toplam	43,49±9,00	0,0	74,0

Tablo 4. Öğrencilerin Bazı Tanımlayıcı Bulgularına Göre Koronavirüs Anksiyetesi ve Hemşirelik Öğrencileri Stresle Baş Etme Davranışları Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması

Değişken (N=431)	n	Hemşirelik Öğrencileri İçin Stresle Baş Etme Davranışları Ölçeği				
		Koronavirüs Anksiyete Ölçeği	İyimser kalma	Transfer	Sorun çözme	Kaçınma
		X±S.S.	X±S.S.	X±S.S.	X±S.S.	X±S.S.
Cinsiyet						
Kadın	367	2,34±2,97	8,16±2,99	7,51±1,78	12,07±3,30	15,53±4,27
Erkek	64	1,84±3,41	7,65±3,01	8,00±2,35	12,83±4,00	16,27±4,58
Toplam	431	2,27±3,04	8,09±3,00	7,58±1,88	12,18±3,42	15,64±4,32
İstatistiksel analiz		Z=-2,115 p=0,034	Z=-1,355 p=0,175	Z=-1,751 p=0,080	Z=-1,502 p=0,133	Z=-1,547 p=0,122
Sınıf**						
1.	170	1,84±2,67	8,03±3,01	7,64±1,88	12,36±3,46	16,10±4,08
2.	82	2,69±2,66	8,35±2,96	7,34±1,72	11,83±3,23	14,26±4,61
3.	39	1,79±3,13	8,08±2,99	7,56±2,41	12,67±3,92	14,41±4,75
4.	140	2,55±3,59	8,00±3,01	7,66±1,80	12,03±3,34	16,24±4,09
İstatistiksel analiz		$\chi^2 = 10,092$ p=0,018	$\chi^2 = 0,786$ p=0,853	$\chi^2 = 3,035$ p=0,386	$\chi^2 = 3,326$ p=0,344	$\chi^2 = 15,806$ p=0,001
Genel sağlık durumu						
İyi	318	1,91±2,77	7,84±2,98	7,66±1,78	12,30±3,27	15,91±4,30
Orta	111	3,23±3,53	8,81±2,96	7,36±2,13	11,87±3,83	14,85±4,31
İstatistiksel analiz		Z=-4,236 p=0,000	Z=-2,751 p=0,006	Z=-1,385 p=0,166	Z=-1,400 p=0,162	Z=-2,618 p=0,009
Evde sağlıklı olma durumu						
Olan	45	2,56±3,63	7,58±2,83	7,73±1,85	11,80±3,93	16,13±4,22
Olmayan	386	2,23±2,97	8,15±3,01	7,56±1,88	12,22±3,36	15,59±4,33
İstatistiksel analiz		Z=-0,531 p=0,595	Z=-0,950 p=0,342	Z=-0,523 p=0,601	Z=-0,929 p=0,353	Z=-0,751 p=0,453

*Normal dağılıma sahip olmayan verilerde iki bağımsız grubun ölçüm değerleriyle karşılaştırılmasında "Mann-Whitney U" test (Z-tablo değeri); üç veya daha fazla bağımsız grubun karşılaştırılmasında "Kruskal-Wallis H" test (χ^2 -tablo değeri) istatistikleri kullanılmıştır.

**Gruplar arasındaki anlamlı farklılığı tespit etmek için Bonferroni düzeltilmiş ikili karşılaştırmalar yöntemi kullanılmıştır.

3.2. Hemşirelik öğrencilerinin stresle baş etme davranışlarını etkileyen tanımlayıcı özelliklerine ilişkin bulgular

Öğrencilerin HÖSBDO puan ortalamasının $43,49 \pm 9,00$ olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin kullandıkları baş etme yöntemlerine göre sırasıyla kaçınma alt boyutları puan ortalaması $15,64 \pm 4,32$, sorun çözme alt boyutları puan ortalaması $12,18 \pm 3,42$, iyimser kalma alt boyutları puan ortalaması $8,09 \pm 3,00$ ve transfer alt boyutları puan ortalaması $58 \pm 1,88$ dir (Tablo 3). Öğrencilerin tanımlayıcı özelliklerine göre HÖSBDO alt boyut puan ortalamaları karşılaştırıldığında; eğitim görülen sınıf ile HÖSBDO'nin kaçınma alt boyut puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiş ($\chi^2 = 15,806$; $p < 0,01$) ve birinci ve dördüncü sınıfta okuyanların kaçınma puan ortalamalarının, ikinci sınıfta okuyanlara göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Genel sağlık durumu ile HÖSBDO'nün iyimser kalma ($Z = -2,751$; $p < 0,05$) ve kaçınma ($Z = -2,618$; $p < 0,05$) alt boyut puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Genel sağlık durumu "orta" olanların iyimser kalma puan ortalamalarının, genel sağlık durumu "iyi" olanlara göre; genel sağlık durumu "iyi" olanların kaçınma puan ortalamalarının, genel sağlık durumu "orta" olanlara göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin yaşadıkları evlerde sağlık personeli olma durumu ile HÖSBDO alt boyut puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı belirlenmiştir ($p > 0,05$) (Tablo 4).

3.3. Hemşirelik öğrencilerinin koronavirüs anksiyetesini etkileyen COVID-19 pandemisine ilişkin özelliklerine ilişkin bulgular

Öğrencilerin COVID-19 pandemisine ilişkin özelliklerine göre KAÖ puan ortalamaları karşılaştırıldığında; öğrencilerin yakın çevresinde COVID-19 kaynaklı ölüm yaşayama

durumu ile KAÖ puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiş olup ($\chi^2=6,634$; $p<0,05$) yakın çevresinde COVID-19 kaynaklı ölüm olanların KAÖ puan ortalamalarının, olmayanlara göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayrıca COVID-19 geçirmeyenlerin geçirmekten endişe etme durumu ile KAÖ puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiş olup ($\chi^2=29,903$; $p<0,01$) endişe edenlerin KAÖ puan ortalamalarının, endişe etmeyen ve kararsız olanlara göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Aynı şekilde, kararsız olanların KAÖ puan ortalamalarının, endişe etmeyenlere göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur. Öğrencilerin COVID-19 geçirme durumu, çevrelerinde COVID-19 geçiren kişilerin olma durumu ve pandemi hakkında bilgi sahibi olma durumu ile KAÖ puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı belirlenmiştir ($p>0,05$) (Tablo 5).

3.4. Hemşirelik öğrencilerinin stresle baş etme davranışlarını etkileyen COVID-19 pandemisine ilişkin özelliklerine ilişkin bulgular

Öğrencilerin COVID-19 pandemisine ilişkin özelliklerine göre HÖSBDO alt boyutları puan ortalamaları karşılaştırıldığında, COVID-19 geçirmekten endişe etme durumu ile HÖSBDO iyimser kalma alt boyutu puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiş olup endişe eden öğrencilerin iyimser kalma puan ortalamalarının, endişe etmeyenlere göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir ($\chi^2=12,155$; $p<0,05$). Pandemi hakkında yeterli bilgi sahibi

olma durumu ile HÖSBDO iyimser kalma ($\chi^2=13,816$; $p<0,01$) ve kaçınma ($\chi^2=6,649$; $p<0,05$) alt boyut puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Pandemi hakkında yeterli bilgi sahibi olmayanların iyimser kalma puan ortalamalarının, bilgi sahibi olanlara göre; pandemi hakkında yeterli bilgi sahibi olanların kaçınma puan ortalamalarının, kararsız olanlara göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin COVID-19 geçirme durumu, çevrelerinde COVID-19 geçiren kişilerin olma durumu ve çevrelerinde COVID-19'a bağlı ölüm olma durumu ile HÖSBDO alt boyut puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$) (Tablo 5).

4. Tartışma

COVID-19 pandemi sürecinde hemşirelik öğrencilerin koronavirüs anksiyete düzeyi ile stresle başa çıkma davranışlarını etkileyen etmenleri belirlemek amacıyla yapılan bu araştırmada hemşirelik öğrencilerinin yarısından fazlası COVID-19 pandemisi sürecinde anksiyete yaşadıklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin koronavirüs anksiyetesi puan ortalamalarının ölçeğin kesme noktasından düşük olduğu da saptanmıştır. KAÖ'nün kişilerin işlevselliklerini bozacak düzeyde olan anksiyeteyi saptadığı (1) düşünüldüğünde, öğrencilerin COVID-19 süreci sebebiyle koronavirüs anksiyetesi yaşadıkları ancak bu anksiyetenin öğrencilerin işlevselliklerini bozacak düzeyde olmadığı görülmektedir. Literatür incelendiğinde Çin'de yapılan bir araştırmada hemşirelik öğrencilerinin %12,4'ünün (14), İsrail'de yapılan başka bir çalışmada ise hemşirelik öğrencilerin %42,8'inin (11) anksiyete yaşadığı tespit edilmiştir. COVID-19 sürecinde Türkiye'de

Tablo 5. Öğrencilerin COVID-19 Pandemisine İlişkin Bazı Özelliklere Göre Koronavirüs Anksiyetesi ve Hemşirelik Öğrencileri Stresle Baş Etme Davranışları Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması

Değişken (N=431)	n	Koronavirüs Anksiyete Ölçeği	Hemşirelik Öğrencileri İçin Stresle Baş Etme Davranışları Ölçeği			
			İyimser kalma		Kaçınma	
			X±S.S.	X±S.S.	X±S.S.	X±S.S.
COVID-19 geçirme durumu**						
Geçiren	24	3,67±5,55	8,88±3,04	8,04±1,27	12,96±3,67	15,29±4,59
Geçirmeyen	375	2,20±2,89	8,01±2,97	7,57±1,89	12,09±3,46	15,72±4,27
Bilmiyor	32	1,97±1,87	8,38±3,25	7,34±2,10	12,69±2,69	15,03±4,77
İstatistiksel analiz*		$\chi^2=1,600$ $p=0,449$	$\chi^2=2,586$ $p=0,274$	$\chi^2=2,990$ $p=0,224$	$\chi^2=4,410$ $p=0,110$	$\chi^2=0,692$ $p=0,707$
Çevrede COVID-19 geçiren olma durumu**						
Var						
Yok	221	2,36±3,10	7,97±2,79	7,49±1,90	12,19±3,30	15,28±4,26
Bilmiyor	187	2,09±3,03	8,17±3,23	7,65±1,84	12,13±3,56	16,09±4,31
	23	2,83±2,69	8,48±2,94	7,91±1,99	12,52±3,62	15,57±4,78
İstatistiksel analiz		$\chi^2=4,997$ $p=0,082$	$\chi^2=0,423$ $p=0,810$	$\chi^2=2,258$ $p=0,323$	$\chi^2=0,412$ $p=0,814$	$\chi^2=3,589$ $p=0,166$
Çevrede COVID-19'a bağlı ölüm olma durumu**						
Var						
Yok	60	3,23±3,85	8,35±3,03	7,93±2,27	12,43±3,15	15,97±4,37
Bilmiyor	361	2,11±2,88	8,03±3,01	7,51±1,81	12,10±3,47	15,61±4,32
	10	2,30±2,63	8,60±2,63	8,20±1,55	13,50±3,14	15,00±4,32
İstatistiksel analiz		$\chi^2=6,634$ $p=0,036$	$\chi^2=0,905$ $p=0,636$	$\chi^2=4,575$ $p=0,102$	$\chi^2=2,935$ $p=0,230$	$\chi^2=0,955$ $p=0,620$
Pandemi hakkında bilgi sahibi olma durumu**						
Olan						
Olmayan	235	2,11±2,97	7,71±2,85	7,74±1,65	12,12±3,11	16,12±4,10
Kararsız	57	2,81±3,67	9,28±3,19	7,58±2,31	12,75±3,66	15,04±4,59
	139	2,30±2,90	8,23±3,04	7,32±2,02	12,04±3,81	15,09±4,50
İstatistiksel analiz		$\chi^2=1,807$ $p=0,405$	$\chi^2=13,816$ $p=0,001$	$\chi^2=4,356$ $p=0,113$	$\chi^2=1,099$ $p=0,577$	$\chi^2=6,649$ $p=0,036$
COVID-19 geçirmeyenlerin geçirmekten endişe etme durumu**						
Eden	269	2,66±3,10	8,37±2,99	7,56±1,94	12,14±3,40	15,69±4,51
Etmeyen	78	1,09±2,04	7,06±2,86	7,76±1,89	12,63±3,61	15,94±4,15
Kararsız	60	1,60±2,04	7,82±2,93	7,35±1,67	11,72±3,09	15,35±3,56
İstatistiksel analiz		$\chi^2=29,903$ $p=0,000$	$\chi^2=12,155$ $p=0,002$	$\chi^2=4,211$ $p=0,122$	$\chi^2=3,621$ $p=0,164$	$\chi^2=1,372$ $p=0,504$

*Normal dağılıma sahip olmayan verilerde üç veya daha fazla bağımsız grubun karşılaştırılmasında "Kruskall-Wallis H" test (χ^2 -tablo değeri) istatistikleri kullanılmıştır.

**Gruplar arasındaki anlamlı farklılığı tespit etmek için Bonferroni düzeltilmiş ikili karşılaştırmalar yöntemi kullanılmıştır.

yapılan çalışmalara bakıldığında hemşirelik öğrencilerinin %6,9'unun düşük düzeyde (21), %40,5'inin orta düzeyde (17), başka bir çalışmada ise öğrencilerin %23,9'unun orta-siddetli düzeyde anksiyete yaşadığı belirlenmiştir (13). Yapılan sistematik bir derlemede de, Covid-19 pandemi sürecinde öğrencilerin orta düzeyde anksiyete yaşadığı belirtilmiştir (22). Buna göre pandemi sürecinin öğrencilerin ruh sağlığını bozacak düzeyde olmasa da anksiyete düzeylerinin artmasına neden olduğu söylenebilir.

COVID-19 pandemisi sürecinde hemşirelik öğrencilerinin stresle baş etme davranışları incelendiğinde, HÖSBDO puan ortalamasının orta düzeyin üzerinde olduğu yani öğrencilerin stresle baş etme davranışı gösterdiği; sıklıkla kaçınma baş etme davranışını kullandıkları saptanmıştır. Bu süreçte yapılan başka bir çalışmada benzer şekilde HÖSBDO puan ortalamasının orta düzeyde olup öğrencilerin stresle baş etmede en fazla kaçınma davranışını gösterdikleri belirtilmiştir (23). Üniversite öğrencileri ile yapılan başka bir çalışmada ise pandemi sürecinde öğrencilerin orta düzeyin altında baş etme davranışı gösterdikleri ifade edilmiştir (24). Ayrıca araştırma bulgularını destekler nitelikte öğrencilerinin stresle başa çıkmada en sık kaçınma davranışını gösterdiklerine yönelik çalışmalar da mevcuttur (23,25,26). Bununla birlikte çalışmada öğrencilerin sıklıkla stresle baş edebilmek için; hastalıkla ilgili gerekli tedbirleri almayı ve müzik dinlemeyi/film seyretmeyi tercih ettikleri görülmüştür. Bu süreçte yapılan bir diğer çalışma hemşirelik öğrencilerinin stresle başa çıkmada en fazla internette vakit geçirme yolunu tercih ettikleri belirlenmiştir (17). Çalışmalar pandemi sürecinde öğrencilerin can sıkıntısı, bilgi almak, iletişim kurmak gibi sebeplerle internet ile daha fazla zaman geçirildiğini göstermektedir (27,28). Öğrencilerin bu davranışları da pandemi sürecinde stresle baş etmede kaçınma baş etme yöntemi kullandıklarını açıklamaktadır.

Hemşirelik öğrencilerinin koronavirüs anksiyetesini etkileyen tanımlayıcı özellikleri incelendiğinde, çalışmada kadınların koronavirüs anksiyetelerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu süreçte yürütülen çalışmalarda da benzer şekilde kadın cinsiyetine sahip hemşirelik öğrencilerinin daha yüksek düzeyde anksiyete yaşadıklarını belirtilmektedir (11,13,16,29). Pandemi süreciyle birlikte uygulamalı derslerin aksaması, uzaktan eğitimin zorlukları, zorlu yaşam koşulları, geleceğin belirsizliği, enfekte olma korkusu ve hemşirelik mesleğinin zorluklarının gözler önüne serilmesi gibi sebeplerle hemşirelik öğrencilerinin yaşadıkları kaygı ve stres daha fazla artmıştır (11,30). Özellikle kadınların erkeklere oranla anksiyete yaşamaya daha fazla eğilimli olmalarının (11,16) ve öğrencilerin büyük çoğunluğunun kadın olmasının cinsiyetler arasındaki farkı açıkladığı düşünülmektedir.

Pandemi süreci ile birlikte eğitim sisteminde yaşanan ani değişiklikler öğrencilerin anksiyete düzeyini etkilemiştir. Çalışmada ikinci sınıfta eğitim gören öğrencilerin koronavirüs anksiyete düzeylerinin birinci ve üçüncü sınıfta eğitim gören öğrencilere göre anlamlı ölçüde daha yüksek olduğu görülmüştür. Benzer şekilde Çin'de pandemi sürecinde hemşirelik öğrencileri ile yapılan bir çalışmada ikinci sınıf öğrencilerinin diğer öğrencilere göre daha fazla anksiyete yaşadıkları belirlenmiştir (14). Türkiye'de yapılan başka bir çalışmada ise sınıf düzeyinin hemşirelik öğrencilerinin anksiyete düzeyi üzerine herhangi bir etkisinin olmadığı sonucuna varılmıştır (13).

Bu sonuçların farklı zamanlarda veri toplanması ve okul müfredat programlarının farklı olması ile ilgili olduğu düşünülmektedir.

Araştırmada genel sağlık durumunu algılama açısından bakıldığında, genel sağlık durumunu "orta" olarak ifade eden öğrencilerin koronavirüs anksiyete düzeyinin anlamlı ölçüde yüksek olduğu görülmüştür. Amerika'da COVID-19 pandemi sürecinde uluslararası öğrencilerle yapılan bir çalışmada öğrencilerin sağlık algılarının COVID-19'a bağlı yaşanan anksiyete düzeyini etkilediği sonucu çalışmanın bu bulgusunu desteklemektedir (31). Öğrencilerin sağlık durumlarının iyi olduğu düşüncesinin COVID-19'a yakalanma ya da yakalandıkları zaman bunu atlatabilecekleri inancının anksiyete düzeylerini olumlu anlamda etkilediği düşünülmektedir.

Hemşirelik öğrencilerinin stresle baş etme davranışlarını etkileyen tanımlayıcı özellikleri incelendiğinde eğitim görülen sınıf düzeyi ile HÖSBDO'nin kaçınma alt boyut puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki olduğu; birinci ve dördüncü sınıfta okuyan öğrencilerin stresle baş etmede kaçınmayolunu ikincisınıfta okuyan öğrencilere göre anlamlı ölçüde daha fazla kullandıkları saptanmıştır. Türkiye'de hemşirelik birinci sınıf öğrencileri ile yapılan bir çalışmada ise hemşirelik öğrencilerinin başa çıkma stratejisi olarak en fazla problem çözme yöntemini kullandıkları belirlenmiştir (32). Stresle baş etmede genellikle problem odaklı (aktif) ya da duygu odaklı (pasif) baş etme yolları kullanılmaktadır. Kaçınma, strese neden olan durumdan uzaklaşma ya da stresin istenmeyen etkilerini kontrol etmeye yönelik duygu odaklı baş etme yollarından birisidir. Kaçınma davranışı genellikle durumun kontrol edilemez olduğunu düşünme ya da kişilerin kendilerinden emin olamadıkları durumlarda kullanılmaktadır (30). COVID-19 pandemi sürecinin getirdiği zorlu yaşam koşulları ve belirsizliğe ek olarak birinci sınıf öğrencilerinin üniversiteye başlama ve uzaktan eğitim sürecinde yaşadıkları stresin; dördüncü sınıf öğrencilerinin eğitim yıllarında klinik uygulama yetersizliğinin, gelecekte olası bir pandemi sürecinde çalışabilecek olma yükünün ve iş bulma ile ilgili belirsizliğin stresle baş etmede duruma uyum sağlama ve kaçınmaya yönelttiği düşünülebilir.

Araştırmada genel sağlık durumunu "orta" olarak ifade eden öğrencilerin stresle baş etme yöntemlerinden iyimser olma yöntemini, genel sağlık durumunu "iyi" olarak ifade eden öğrencilerin ise kaçınma yöntemini anlamlı ölçüde daha fazla kullandıkları saptanmıştır. Üniversite öğrencileri toplumu etkileyen kriz durumlarının neden olduğu baskı ile karşı karşıya kaldıklarında genellikle problem odaklı, aktif baş etme yöntemleri yerine duygu odaklı pasif başa çıkma stratejilerini kullanmaya eğilimli olmaktadır (16,28). Çin'de salgın sürecinde hemşirelerde ve hemşirelik öğrencilerinde duygusal tepkiler ve başa çıkma stratejilerinin incelendiği bir çalışmada, hemşirelerin hemşirelik öğrencilerine göre problem odaklı baş etme yöntemlerini daha fazla kullandıkları; salgınla başa çıkmak için ne kadar fazla çaba harcanırsa o kadar korku ve stres yaratacağı ifade edilmiştir (16). Bu sonuçlar öğrencilerin pandemi ile farklı şekillerde baş etmeye çalıştıklarını göstermektedir. Bu çalışmada öğrencilerin pandeminin sebep olduğu stresle başa çıkmada duygu odaklı baş etme yöntemlerine başvurdukları ve iyimser olma ve kaçınma davranışlarını sergilemeleri onların salgınla baş etmede duruma uyum sağlama çabalarından kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Hemşirelik öğrencilerinin koronavirüs anksiyetesini etkileyen COVID-19 pandemisine ilişkin özellikleri incelendiğinde, yakın çevrelerinde COVID-19 nedeniyle ölen yakınları olan öğrencilerin koronavirüs anksiyete düzeylerinin anlamlı ölçüde daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç ile uyumlu olarak COVID-19 pandemi sürecinde yapılan çalışmalarda COVID-19 nedeniyle ölen yakınları olan hemşirelik öğrencilerinin olmayanlara göre koronavirüs anksiyete düzeylerinin anlamlı ölçüde daha yüksek olduğu (21); öğrencilerin kendilerini bunalmış ve gergin hissettikleri, virüs bulaşma ve ölüm korkusu yaşadıkları görülmüştür (33). Pandemi sürecinde yapılan başka bir çalışmada Marmara bölgesinden yaşayan öğrencilerin kaygı düzeylerinin diğer bölgelerde yaşayanlara göre anlamlı ölçüde daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu durum en çok vaka ve ölümün yaşandığı bu bölgede yaşayan öğrencilerin yakın çevrelerinde hasta/ölen yakınlarının olduğu şeklinde açıklanmıştır (17). Literatür de eğitim sürecindeki aksaklıklarla birlikte yakın çevrelerinde COVID-19 kaynaklı ölümler olmasının, gelecekte olası bir salgın durumunda aktif görev alacak olan öğrencileri olumsuz etkileyebileceğini desteklemektedir (16,17,34). Hemşirelik öğrencileri virüsün bulaşıcılığı ve öldürücülüğü konusunda farkındalıkları yüksek olan bir gruptur. Yaşanan ölümlerin onların yakın çevrelerinden olması onların yaşadıkları korku ve anksiyetenin artmasını açıklayabilir.

Çalışmada COVID-19 geçirmekten endişe edenlerin ve kararsız olanların koronavirüs anksiyetelerinin anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Çin'de yapılan bir çalışmada hemşirelik öğrencilerinin %24,9'unun COVID-19 nedeniyle endişe yaşadığı belirlenmiştir (16). Bu süreçte tıp fakültesi öğrencileriyle yapılan başka bir çalışmada yaşadıkları endişelerin öğrencilerin salgına karşı tutumlarını olumsuz yönde etkilediği gösterilmiştir (35).

Hemşirelik öğrencilerinin stresle baş etme davranışlarını etkileyen COVID-19 pandemisine ilişkin özellikleri incelendiğinde, çalışmada pandemi hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığını düşünen öğrencilerin stresle başa çıkmada iyimser olma yöntemini; yeterli bilgiye sahip olduğunu düşünen öğrencilerin kaçınma yöntemini daha fazla kullandığı belirlenmiştir. Çalışma bulgularımızdan farklı olarak Türkiye'de (35) ve İran'da (36) tıp fakültesi öğrencileri ile yapılan çalışmalarda COVID-19 hakkında yeterli bilgiye sahip olduğunu ve yeterli önlem aldıklarını düşünen öğrencilerin salgınla baş etmede duygu odaklı baş etme yaklaşımları yerine problem odaklı tutum sergiledikleri bildirilmiştir. COVID-19 salgını sürecinde öğrencilerin yaşadıkları deneyimler, onların stresle baş etme yollarını belirleyebilmektedir (11,13). Çalışmanın bulguları, pandemi hakkında yeterli bilgiye sahip olmayan öğrencilerin konu hakkındaki bilgi ve farkındalıklarının yetersiz olması sebebiyle onların iyimser bir tutum sergiledikleri; pandemi hakkında yeterli bilgi sahibi olan öğrencilerin yaşadıkları belirsizlik nedeniyle stresle baş etmede pasif baş etme yollarından kaçınmayı tercih ettikleri doğrultusunda yorumlanabilir.

Çalışmamızda COVID-19 geçirmekten endişe eden öğrencilerin iyimser kalma düzeylerinin anlamlı ölçüde yüksek olduğu görülmüştür. Prognozu ve sonuçlarıyla oldukça tehlikeli seyreden bu hastalığa yakalanma endişesi olan öğrencilerin daha fazla anksiyete yaşamaları oldukça anlaşılır bir durumdur. COVID-19 geçirmekten endişe eden öğrencilerin zorlu olaylarda olumlu bakmaya yönelik

bir savunma şekli olan iyimser kalma baş etme yöntemini (37) kullanmaları yaşanan stresle baş etmede umutlu olma çabalarını göstermektedir.

5. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma Türkiye'de COVID-19 pandemisi sürecinde hemşirelik öğrencilerinin koronavirüs anksiyete düzeyini etkileyen etmenleri ve yaşadıkları stresle başa çıkma davranışlarını inceleyen az sayıdaki (17) çalışmalardan biridir. Çalışmanın sonucunda hemşirelik öğrencilerinin COVID-19'a bağlı işlevsel olmayan düşük düzeyde koronavirüs anksiyetesi yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Kadın cinsiyeti, sınıf düzeyi, genel sağlık algısı, COVID-19 geçirme endişesi ve yakın çevrede COVID-19 kaynaklı ölümlerin olmasının koronavirüs anksiyetesi yaşanmasında etkili faktörler olduğu belirlenmiştir. Hemşirelik öğrencilerinin COVID-19 pandemisinin sebep olduğu stresle baş etmede sırasıyla kaçınma ve sorun çözme baş etme yöntemlerini daha fazla kullandıkları görülmüştür. Sınıf düzeyinin stresle baş etme davranışlarından kaçınma davranışının gösterilmesi; genel sağlık algısı, pandemi hakkında yeterli bilgi sahibi olmama ve COVID-19 geçirme endişesinin iyimser olma davranışının gösterilmesi ile anlamlı düzeyde ilişkili olduğu saptanmıştır. Mevcut literatür ve çalışmamız sonucunda ortaya çıkan bu sonuçlar, hemşirelik öğrencilerinin COVID-19 salgını gibi kriz durumlarına karşı hazırlıklı olmaları gerektiğini işaret etmektedir.

Hemşirelik öğrencilerinin olası bir krize hazır olabilmeleri için eğitim sürecinde teorik ve uygulamalı derslerin yanında kriz yönetimi, baş etme gibi konularda klinik rehberlik, yansıtıcı düşünme, vaka çalışmaları ve simülasyon gibi yenilikçi eğitim yöntemleri kullanılması gerektiği düşünülmektedir. Öğrencilerin de katıldığı bilimsel programlarda da bu konulara yer verilebilir. Öğrencilerin etkili baş etme stratejileri geliştirebilmeleri için çeşitli etkinlikler planlanabilir. Ayrıca pandemi sürecinde yaşadıkları anksiyete ile baş etmelerine yardımcı olmak amacıyla öğrencilerin üniversite psikolojik danışmanlık hizmetlerinden yararlanmaları sağlanabilir.

6. Alana Katkı

Bu çalışma COVID-19 pandemi sürecinde Türkiye'de hemşirelik öğrencilerinde koronavirüs anksiyetesi düzeyini, koronavirüs anksiyetesi düzeyini etkileyen etmenleri ve yaşadıkları stresle başa çıkma davranışlarını incelemek amacıyla yapılan kısıtlı sayıdaki çalışmalardan biridir. Gelecekte hemşirelik mesleğini her koşulda gerçekleştirmeleri beklenen hemşirelik öğrencilerinin pandemi gibi kriz durumlarında yaşadıkları stres ve stresle başa çıkma yollarını ortaya koymak ve onların bu konudaki ihtiyaçlarını fark etmek; olası bir kriz durumunda yaşanabilecek sorunların çözümüne ışık tutacaktır. Araştırmanın bu açıdan literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırmanın yürütülebilmesi için bir Üniversitenin Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulu'ndan etik kurul onayı ve Sağlık Bakanlığı Bilimsel Araştırmalar Kurulu'ndan uygulama izni alınmıştır (Etik kurul no:2020-85). Katılımcılardan veri toplamadan önce kullanılan form üzerinden araştırmanın amacı, önemi, verilerin araştırma dışında kullanılmayacağı ifade edilmiş ve gönüllülük ilkesine göre araştırmaya katılmayı kabul eden bireyler araştırmaya katılmışlardır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma COVID-19 pandemi sürecinde Türkiye'de üniversitede hemşirelik eğitimi gören, 18 yaş ve üzeri olan, sosyal ağları kullanan, araştırmaya katılmayı kabul eden öğrencilerle yapılmıştır. Bu süreçte arkadaş grupları ve sosyal medya uygulamaları kullanmayan öğrencilere ulaşılamamıştır. Ek olarak COVID-19 pandemisinin ortaya çıkmasıyla birlikte online ortamlarda birçok çalışma yapılmaya başlanması öğrencilerin katılımlarını sınırlamıştır.

Çıkar Çatışması

Bu makalede herhangi bir nakdi/aynı yardım alınmamıştır. Herhangi bir kişi ve/veya kurum ile ilgili çıkar çatışması yoktur.

Yazarlık Katkısı

Fikir/Kavram: BD, BA; **Tasarım:** BD, BA; **Denetleme:** BA; **Kaynak ve Fon Sağlama:** Yok; **Malzemeler:** Yok; **Veri Toplama ve/veya İşleme:** BD, BA; **Analiz/Yorum:** BD, BA; **Literatür Taraması:** BD; **Makale Yazımı:** BD; **Eleştirel İnceleme:** BA.

Kaynaklar

- Lee SA. Coronavirus anxiety scale: A brief mental health screener for COVID-19 related anxiety. *Death Studies*. 2020; 44(7):393-401.
- World Health Organization. [Internet]. Coronavirus disease 2019 (COVID-19), Situation Report–51. 2021a. [cited 2021 May 28]. Available from: https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200311-sitrep-51-covid-19.pdf?sfvrsn=1ba62e57_10
- World Health Organization. [Internet]. Coronavirus disease (COVID-19). 2021b. [cited 2021 May 28]. Available from: <https://www.who.int/news-room/q-a-detail/coronavirus-disease-covid-19>
- World Health Organization. [Internet]. WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard. 2021c. [cited 2021 June 15]. Available from: <https://covid19.who.int/>
- World Health Organization. [Internet]. Situation report – 22 Novel Coronavirus (2019-nCoV). 2021d. [cited 2021 May 28]. Available from: https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200211-sitrep-22-ncov.pdf?sfvrsn=fb6d49b1_2
- World Health Organization. [Internet]. R&D Blueprint and COVID-19. 2021e. [cited 2021 May 28]. [cited 2021 March 30]. Available from: <https://www.who.int/teams/blueprint/covid-19>
- Ahorsu DK, Lin CY, Imani V, Saffari M, Griffiths MD, Pakpour AH. The fear of COVID-19 scale: development and initial validation. *Int J Ment Health Addict*. 2020;1-9. <https://doi.org/10.1007/s11469-020-00270-8>
- Wang C, Pan R, Wan X, Tan Y, Xu L, Ho CS, et al. Immediate psychological responses and associated factors during the initial stage of the 2019 coronavirus disease (COVID-19) epidemic among the general population in China. *IJERPH*. [Internet]. 2020;17(5):1-25. Available from: <https://doi.org/10.3390/ijerph17051729>
- Tian F, Li H, Tian S, Yang J, Shao J, Tian C. Psychological symptoms of ordinary Chinese citizens based on SCL-90 during the level I emergency response to COVID-19. *Psychiatry Res*. [Internet]. 2020;288:1-10. doi: 10.1016/j.psychres.2020.112992.
- Huang Y, Zhao N. Generalized anxiety disorder, depressive symptoms and sleep quality during COVID-19 outbreak in China: a web-based cross-sectional survey. *Psychiatry Res*. 2020;288:1-6. doi: 10.1016/j.psychres.2020.112954.
- Savitsky B, Findling Y, Erel A, Hendel T. Anxiety and coping strategies among nursing students during the covid-19 pandemic. *NEP*. 2020;1-22. Available from: <https://doi.org/10.1016/j.nepr.2020.102809>

- Chernomas WM, Shapiro C. Stress, depression, and anxiety among undergraduate nursing students. *Int J Nurs Educ Scholarsh*. [Internet]. 2013;10(1):255-266. Available from: doi: 10.1515/ijnes-2012-0032.
- Kalkan Uğurlu Y, Mataracı Değirmenci D, Durgun H, Gök Uğur H. The examination of the relationship between nursing students' depression, anxiety and stress levels and restrictive, emotional, and external eating behaviors in COVID-19 social isolation process. *Perspectives in Psychiatric Care*. 2020;1-10.
- Sun Y, Wang D, Han Z, Gao J, Zhu S, Zhang H. Disease Prevention Knowledge, Anxiety, and Professional Identity during COVID-19 Pandemic in Nursing Students in Zhengzhou, China. *J Korean Acad Nurs*. [Internet]. 2020;50(4):533-540. Available from: doi: 10.4040/jkan.20125.
- Akman Ö, Yıldırım D, Sarıkaya A. The Effect of COVID-19 Pandemic on Nursing Students' Anxiety Levels. *IGUSABDER*. 2020;(12):379-397.
- Huang L, Lei W, Xu F, Liu H, Yu L. Emotional responses and coping strategies in nurses and nursing students during Covid-19 outbreak: A comparative study. *PLoS ONE*. [Internet]. 2020;15(8):e0237303. Available from: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0237303>
- Temiz Z. Nursing Students' Anxiety Levels and Coping Strategies during the COVID-19 Pandemic. *Int Arch Nurs Health Care*. [Internet]. 2020;6:1-6. Available from: doi.org/10.23937/2469-5823/1510150
- Biçer İ, Çakmak C, Demir H, Kurt ME. Koronavirüs Anksiyete Ölçeği Kısa Formu: Türkçe Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması. *Anadolu Klin*. 2020;25:216-225.
- Sheu S, Lin HS, Hwang SL. Perceived stress and physio-psycho-social status of nursing students during their initial period of clinical practice: the effect of coping behaviors. *Int J Nurs Stud*. 2002;39:165-75.
- Karaca A, Yıldırım N, Ankaralı H, Açıköz F, Akkuş D. Hemşirelik Öğrencileri İçin Algılanan Stres, Biyo-Psiko-Sosyal Cevap ve Stresle Başetme Davranışları Ölçeklerinin Türkçe'ye Uyarlanması, *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi* 2015;6(1):15-25.
- Efteli, E. Uzaktan ve yüz yüze eğitim alan hemşirelik bölümü öğrencilerinde uyku kalitesi ve Covid-19 kaynaklı anksiyete ilişkisi. *İnönü Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Dergisi*. 2022;10(2):718-726.
- Didin, M., Yavuz, B., & Yazıcı, H.G. Covid-19'un Öğrencilerin Stres, Anksiyete, Depresyon, Korku Düzeylerine Etkisi: Sistematik Derleme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 2022;14(1):38-45.
- Yılmaz, A.Ç., Açıl, H.C., Yaman, Ö., Gül, A., Aygin, D., Karaman, B. Hemşirelik Son Sınıf Öğrencilerinin Perspektifinden Covid-19 Salgını. *COVID-19 ve Sağlık Araştırmaları 3. Efe Akademi Yayınları*. 2021;194-206. <https://www.researchgate.net/publication/356087347>
- Keleş, İ., Durar, E., Durmuş, M. Koronavirüs (Covid-19) Salgın Sürecinde Üniversite Öğrencilerinin Algılanan Stres Düzeylerini Etkileyen Faktörler, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2022;(29):36-48.
- Karaca A, Yıldırım N, Ankaralı H, Açıköz F, Akkuş D. Hemşirelik öğrencilerinin algılanan klinik stres düzeyi, stres cevapları ve başetme davranışları. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi* 2017;8(1):32-39.
- Topal Hançer A, Güler N, Süha BK. Hemşirelik Son Sınıf Öğrencilerinin Algıladıkları Stres ve Stresle Baş Etme Davranışları. *Türkiye Klinikleri J Nurs Sci*. 2019;11(4):347-356.
- Hatun O, Dicle AN, Demirci İ. Koronavirüs salgınının psikolojik yansımaları ve salgınla başa çıkma. *Turkish Studies*. 2020;15(4):531-554. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44364>
- Gao J, Zheng P, Jia Y, Chen H, Mao Y, et al. Mental health problems and social media exposure during COVID-19 outbreak. *PLoS One*. 2020;15(4):1-10.
- Fitzpatrick KM, Harris C, Drawve G. Fear of COVID-19 and the mental health consequences in America. *Psychol Trauma*. [Internet]. 2020;12:17–21. Available from: doi: 10.1037/tra0000924

- 30.** Lazarus RS. From psychological stress to the emotions: A history of changing outlooks. *Annu. Rev. Psychol.* 1993;44:1-21.
- 31.** Lai AYK, Lee L, Wang MP, Feng Y, Lai TTK, Ho LM, et al. Mental health impacts of the COVID-19 pandemic on international university students, related stressors, and coping strategies. *Front. Psychiatry.* 2020;11:1-13.
- 32.** Ergin E, Çevik K. Hemşirelik Birinci Sınıf Öğrencilerinin İlk Klinik Deneyimleri Sırasında Algıladığı Stresle Başetme Davranışlarının İncelenmesi. *STED.* 2017;26(5):177-187.
- 33.** Okuyan CB, Karasu F, Polat F. COVID-19'un Hemşirelik Öğrencilerinin Sağlık Kaygısı Düzeyleri Üzerine Etkisi. *Van Sag. Bil. Derg.* 2020;13(Özel Sayı):45-52.
- 34.** Kürtüncü M, Kurt A. COVID-19 pandemisi döneminde hemşirelik öğrencilerinin uzaktan eğitim konusunda yaşadıkları sorunlar. *ASEAD.* 2020;7(5):66-77.
- 35.** Yakar B, Öztürk Kaygusuz T, Pirincci E, Onalan E, Ertekin YH. Knowledge, attitude and anxiety of medical students about the current COVID-19 outbreak in Turkey. *Family Practice and Palliative Care.* [Internet]. 2020; 5(2):36-44.
- 36.** Taghrir MH, Borazjani R, Shiraly R. COVID-19 and Iranian Medical Students; A Survey on Their Related-Knowledge, Preventive Behaviors and Risk Perception. *Arch Iran Med.* [Internet]. 2020;23(4):249-254.
- 37.** Tongar, K., Ulkuer, N., Geçer, E., Yıldırım, M., & Akgül, Ö. COVID-19 Pandemisi Sürecinde Annelerin İyimserlik Seviyesini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi: Türkiye Örneği. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* (28);405-418.